

ARBETARFRÅGOR

UNDER ÖVERGÅNGSPERIODEN I U. S. A. OCH ENGLAND

Av fil. d:r KLAUS WARIS, Helsingfors

DE FLESTA länder lyckades under kriget i förvånande hög grad att under en enhetlig inre front dölja de större eller mindre sociala och ekonomiska rubbningar eller irritationsmoment i samhällsmaskineriet, som dessa exceptionella år givit upphov till. Statsmyndigheterna kunde framgångsrikt bemästra läget tack vare sitt fastare grepp om hela samhällsstrukturen, vidare tack vare ett system av olika regleringar, som högst kännbart begränsade utrymmet för den individuella handlingsfriheten, och inte minst tack vare en frivillig underkastelse under den skärpta nationella disciplinen. I och med att man nu börjar lösa upp denna strama korsett blottas också så småningom och obarmhärtigt den ena missbildningen efter den andra.

Ett av de tydligaste symptomen på en dylik uppladdad samhällsspänning är den strejkepidemi, som efter krigets slut konstaterats i snart sagt alla länder. Inte ens segrarmakterna — med undantag av Sovjetunionen, där folkets tillfällen att på liknande sätt yppa sina reaktioner torde vara tämligen begränsade — ha härvid skonats. Att bara kort och gott stämpla dessa arbetskonflikter som uttryck av klassmotsättningar, vilka naturligtvis alltid finnas i bakgrunden, vore nog alltför lättvindigt. De aktuella svårigheterna på arbetsmarknaden kunna ej begripas, om man inte tar i betraktande hela problemkomplexet. Härvid torde sysselsättningsfrågans gestaltning i USA vara av speciellt intresse, ej minst därför, att de amerikanska proportionerna ge tillfälle till att framhäva sådana detaljer, som kanske eljest lätt skulle bli obemärkta. Problemen i England tycks i flere avseenden vara liknande och erbjuda lämpligt material för jämförelser. Den efterföljande korta exposén avser därför de amerikanska och i någon mån också de engelska förhållandena.

Först och främst måste ett försök göras att i runda tal sammanställa en arbetskraftsbalans för krigsåren. I USA har en ökning av rustningsindustriens arbetarantal med cirka 7 miljoner perso-

ner och en krigsmobilisering av cirka 11 miljoner möjliggjorts genom rekrytering av omkring 8 miljoner arbetslösa, genom anställande av 7 miljoner ej tidigare i förvärvsarbete sysselsatta personer, t. ex. hemmakvinnor, och genom att den arbetsföra befolkningen under tiden växt med cirka 3 miljoner personer. På samma sätt har England kunnat uppsamla ett arbetskraftstillskott på något över 3 miljoner personer, men när samtidigt försvaret lagt beslag på 4 miljoner och rustningsindustrin behövt en ökning av arbetskraft på 2 miljoner personer, ha vissa näringsgrenar, som under krigstiden ansågos som mindre viktiga — så som byggnads-, textil- och konfektionsindustrin samt detaljhandeln — fått överlåta drygt 3 miljoner anställda åt de förstnämnda.

Demobiliseringen och näringslivets omställning beröra alltså omedelbart dessa 18 miljoner människor i USA och 6 miljoner i England. Dessutom angår omställningen miljontals »gamla» arbetare i sådana företag, som under kriget omriktat sin produktion för att möta olika mera tillfälliga behov.

Avvecklingsproceduren började redan efter segern i Europa, men först sedan Japan kapitulerat kom den fullt i gång. Endast i USA återkallade staten omedelbart leveransorder till ett belopp av 24 miljarder dollar, vilket föranledde en snabbt växande uppsägningsvåg i olika produktionsstadier ända ned till råvaruproduktionen. Inom en månad efter fientligheternas slut hade den amerikanska rustningsindustrin uppsagt cirka 2,5 miljoner arbetare, men då var nog tillväxten i denna siffra redan tydligt avtagande. Däremot påskyndas demobiliseringen. Sålunda torde man i USA snart komma upp till cirka 1 miljon hemförlovade månatligen, medan motsvarande siffra i de engelska styrkorna är omkring $\frac{1}{4}$ miljon. Planmässigt skola de beväpnade styrkorna komma att nedgå i USA med cirka 10 miljoner och i England med 3,1 miljoner t. o. m. slutet av juni 1946.

Givetvis har denna utveckling igen aktualiserat frågan om arbetslöshetens avvärijande. De i allmänhet rätt pessimistiska förhandsprognoserna har dock inte tills vidare besannats. I USA steg de arbetslösas antal visserligen under de närmaste veckorna efter VJ-dagen till något över $1\frac{1}{2}$ miljon, men sedan dess uppges tillväxten ha märkbart stagnerat. I England förekommer det än så länge inte någon egentlig arbetslöshet alls.

Tydligen kan man räkna med, att en icke oansenlig del av hemförlovade soldater ej omedelbart vill söka sig anställning utan återupptar i stället avbrutna studier eller föredrar att »vänta».

Vidare torde en del av ersättningsarbetskraften frivilligt lämna förvärvsarbetet. Och slutligen kan det förutses att en stark produktionsökning inträder för att tillfredsställa sådana civila konsumtions- och investeringsbehov, som under kriget successivt eftersatts. I USA gäller detta framför allt olika varaktiga konsumtionsförmåner och konsumtionskapitalvaror, såsom bilar, kylskåp, tvättmaskiner o. d. I England äro behoven ännu mer påträngande, men enligt myndigheternas förklaring skall företrädet i produktionens höjande ges åt de industrier, som äro de viktigaste i exporthänseende. Engelska arbetsministern Isaacs har uppgett, att produktionsvolymens återställande till fredstida nivå inom den civila sektorn skulle fordra ytterligare 5 miljoner arbetare. Också bostadsbyggande kan säkert ökas i USA och England så mycket som materiella resurser bara medge under de närmaste åren — utan att efterfrågan dock skulle bli mättad.

Men trots allt kan sysselsättningsfrågan bli mycket svår att lösa, på andra grunder, än som nämnts här ovan. Det är den personliga viljan och förmågan till att anpassa sig efter »rationellt» bestämda krav, som sättes på prov hos de människor, som drabbas av denna omfattande samhällsprocess.

Flere miljoner arbetare, som lärt sig trivas med sitt nya arbete, med miljön och med alla de fördelar, som bara stora moderna industricentra kunnat bjuda, ställas nu inför den mindre lockande utsikten att återvända till sina tidigare sysslor, som i många fall ej erbjuda särdeles fördelaktiga arbetsvillkor. Men ännu väsentligare är den ekonomiska uppoffringen vid ett sådant platsombyte. Just de näringsgrenar, vilka under kriget fått avstå arbetskraft och nu äro i största behov av dylik, äro i allmänhet de sämsta lönbetalarna. Betecknande är, att ungefär $\frac{1}{10}$ av lönestegringen under kriget kan tillskrivas arbetarnas övergång till industrier med högre avlöning.

Några konkreta exempel torde här vara på sin plats. Inom varvsindustrin och flygindustrin i USA överstego även de lägsta timförtjänsterna 65 cent (på sommaren 1945), och inom metallindustrin och verkstadsindustrin hade bara en ringa del (4—7 %) av arbetarna en timförtjänst under denna gräns. Däremot fick 30 % av arbetarna i pappersbruk, 47 % i textilindustrin, 54 % i skogsindustrin och 58 % i tobaksindustrin nöja sig med en mindre »take-home» förtjänst än 65 cent per timme. I England förtjänade en manlig arbetare under januari 1945 mellan 96 och 98 s. i veckan inom textilindustrin, medan genomsnittsförtjänsten i maskin- och

varvsindustrien var cirka $\frac{1}{3}$ högre eller 131 s. I kvinnliga arbetares löner äro differenserna ungefär liknande.

En på en del håll redan vidtagen förkortning av arbetsveckan till förkrigstidens nivå, vilken sannolikt kommer att inom kort verkställas praktiskt taget i alla industrier, har en ännu mer kännbar effekt på förtjänsterna. Ett återupptagande av 40 timmars arbetstid i veckan minskar sålunda omedelbart arbetsinkomsterna i USA med cirka 25 % och i England med 15 %. Då återstode för de sysselsatta arbetarna som krigets facit bara den ökning i veckoförtjänsten, som utgörs av höjda lönesatser, d. v. s. i medeltal 40—50 % från år 1939. Enligt officiöst prognos skulle den totala lönesumman i USA nedgå med 20 miljarder dollar från 1944 års toppnivå, 83 miljarder dollar.

De redan nämnda strejkerna äro ett tydligt tecken på att arbetarna ej utan vidare vilja finna sig i en sådan inkomstreduktion. I själva verket ha lönesatserna i England samtidigt med arbetstidens förkortning redan stigit och uppges nu vara i genomsnitt 55 % högre än före krigets utbrott.

Den mäktiga fackföreningen i den amerikanska bilindustrien fordrar nu en höjning av lönesatserna med 30 % som en gottgörelse för övertidsarbetsförtjänsternas bortfall. I stålindustrien lyder kravet på 2 dollar per dag. Vidare förekommer det arbetsoroligheter t. ex. i kolgruvor och skogsindustrieföretag. Arbetarna vilja helt enkelt tilltvinga sig en högre levnadsstandard, som består i en kortare arbetstid med oförminskade inkomster. Att de hemförlovade soldaterna ingalunda komma att underbjuda den gängse lönenivån, torde inte heller kunna betvivlas, tvärtom kunna de väntas resa relativt höga lönefordringar med hänsyn till deras kanske oftast bristande fackkunskap. Det må nämnas, att de militära inkomstutbetalningarna i USA voro i juli 1945 på en nivå motsvarande över 20 miljarder dollars årliga utgifter eller 13 % av de totala inkomstutbetalningarna — och dessa skola ju nu också betalas av näringslivet.

En annan viktig fråga gäller frågan om minimilöner i s. k. »substandard» näringsgrenar. Enligt nyligen fattat beslut kunna lönerna i de hittills svagaste industrierna nu höjas upp till 55 cent per timme oberoende av om denna förhöjning eventuellt förorsakar prisstegringar. Arbetarparten vill dock sätta denna gräns till 65 cent. Dessutom påstås det från fackföreningshåll, att industrien väl kan bära påyrkade lönehöjningar utan någon kompensation i form av höjda priser.

Detta bestrides emellertid bestämt av industriledningen och finansmän. Med hjälp av bokslutssammanställningar vill man bevisa, att företagsvinsterna efter betalda skatter ha inte ökat under kriget ens nominellt. Det hävdas också, att eventuellt uppbringade dolda reserver helt slukas av omställningskostnader. I fortsättningen komma bl. a. de i stället för tillfällig kvinnlig arbetskraft anställda manliga arbetare att betinga högre produktionskostnader. Enligt företagarnas åsikt kunna lönesatserna allmänt inte höjas utan motsvarande prisjusteringar, skattesänkningar eller andra lättnader.

Skattesänkningar ha också faktiskt beslutats både i USA och i England, men hur mycket de komma att verka till förmån för bolagens räntabilitet kan ännu ej bedömas. Hur som helst torde företagen få rätt i att lönehöjningar i den skala, som nu framställts, leda till prishöjningar. Å andra sidan torde det jämväl visa sig omöjligt att ej tillmötesgå arbetarnas lönekrav åtminstone i någon mån. Skall detta nu giva ny fart åt inflationen, som man under kriget med sådan framgång lyckats bekämpa?

Om en hejdlös prisstegring blir det dock givetvis inte fråga om. Ett jämviktsläge mellan priser och löner kan sannolikt igen finnas, men därförinnan måste det i alla fall vara ytterst svårt att hindra varje stegring i produktionspriserna, i synnerhet inom förutnämnda »sub-standard»industrierna, dit också kolbrytningen torde kunna räknas. Dessa utlösa med nödvändighet successiva kostnadsstegringar och priskrav i senare produktionsstadier, där företagen kanske annars skulle vara i stånd att betala högre löner utan priskompensation. Prismyndigheterna i USA fästa sitt hopp vid att kunna nedpressa bl. a. handelsmarginalerna, så att detaljhandelspriserna åtminstone skulle bättre skonas från höjningar än fabrikspriserna. Denna marginal kommer i praktiken dock knappast att medge så stora löneförhöjningar, som nu krävas, och dessutom hör ju handeln också till de näringsgrenar, där lönerna under kriget blivit efter den allmänna löneutvecklingen.

Det ser faktiskt mörkt ut för amerikanska myndigheter, vilka förklarar bibehållandet av nuvarande priser vara sin fasta avsikt, men vilka samtidigt inse, att det största hindret att röja undan för en snabb expansion av den civila produktionen äro just oavgjorda löne- och prisfrågorna. I England har spänningen ännu inte skärpts i samma grad som i det stora broderlandet i väster, men där kan det beklämmande försörjningsläget tänkas i sinom tid ytterligare försvåra bemästrandet av arbetsproblemen.